

מבט על, גיליון 318, 29 בפברואר 2012

תגובתה של איראן: לחץ תחת לחץ

אפרים קם

אין ספק שאיראן מצויה בחודשים האחרונים תחת לחץ, וזאת משתי סיבות. מהצד האחד, ממשלות המערב החלו במהלך האמור להטיל עליה סנקציות כבדות יותר בחודשים הבאים – בעיקר בתחום הנפט ובתחום הפיננסי, ובראשן האיום מצד ממשלות אירופה להפסיק את יבוא הנפט מאיראן. יתר על כן, כבר כיום, בטרם הוטלו סנקציות אלה, מורגשת החמרה במצב הכלכלי באיראן, עקב הסנקציות הקודמות וסיבות אחרות. מהצד האחר, מתרבים הסימנים שישראל שוקלת לתקוף את אתרי הגרעין באיראן בטווח הנראה לעין. בתחילת 2012 נראה היה שגם הממשל האמריקאי החזיר את המהלך הצבאי "אל השולחן", אם הסנקציות יתבררו כלא-יעילות. ואולם במהלך פברואר חזרו ההתבטאויות בפי בכירי הממשל, כי התנאים כיום אינם בשלים עדיין למהלך צבאי, כי המהלך לא ישיג את מטרותיו, וכי קיימים חילוקי דעות בסוגיה זו בין ממשלות ארצות-הברית וישראל. למרות הסתייגויות אלה, הממשל האמריקאי אינו מבטל את האופציה הצבאית, וסביר להניח שהיא תחזור מפעם לפעם "אל השולחן". בכל מקרה, צעדי-הנגד והאיומים מצד איראן מלמדים, כי המשטר האיראני מתייחס ברצינות ללחצים הכלכליים והצבאיים ומודאג מהם.

איראן נערכת מול לחצים גוברים אלה בכמה דרכים. ראשית, היא פועלת לצמצום הנזק הכלכלי הצפוי. היא מנסה למצוא שווקים נוספים ליצוא הנפט, במקום השווקים האירופיים והאחרים, הצפויים להיסגר או להצטמצם בקרוב. במקביל, היא מנסה לשכנע מדינות שונות, בעיקר את מדינות המפרץ, שלא להגדיל את תפוקת הנפט שלהן – כפי שהתבקשו על ידי מדינות המערב – כפיצוי על הצמצום הצפוי של יצוא נפט מאיראן. מידת ההצלחה של איראן בעניין זה אינה ברורה עדיין, ויש סימנים לכאן ולכאן. מצד אחד, סעודיה הודיעה שתגדיל את תפוקת הנפט שלה, במקום הנפט האיראני, ויש דיווחים שסין מייבאת בחודשים האחרונים פחות נפט מאיראן. מהצד האחר, הודו הודיעה שתמשיך לייבא נפט מאיראן, אם כי לא ברור באיזה היקף.

שנית, איראן מפעילה לחצים נגדיים, שהבולט שבהם הוא הודעתה שתפסיק לאלתר את יצוא הנפט לבריטניה וצרפת, וכי היא עשויה להרחיב את הפסקת יצוא הנפט למדינות אירופיות נוספות – ספרד, הולנד, יוון, גרמניה, איטליה ופורטוגל – אם אלה ימשיכו לנקוט צעדים עוינים נגדה. מותר להניח שמאחורי צעד זה, אם ימומש, עומדים שלושה שיקולים: (א) רצון להפגין נחישות ואי-רתיעה מול הלחצים המערביים, ולשכנע את הממשלות האירופיות שלחציהן לא יהיו יעילים ומוטב שלא להפעילם; (ב) בריטניה, צרפת וגרמניה אינן צרכניות נפט עיקריות של הנפט האיראני, ולכן הפסקה מוקדמת של יצואו אליהן לא תגרום נזק משמעותי לאיראן; מבחינה זו, האיום האיראני מהווה ניסיון לתקוע טריז בין המדינות האירופיות, שיבוא הנפט שלהן נשען על איראן – כדוגמת איטליה, יוון וספרד – לבין המדינות שאינן מסתמכות עליו; (ג) ניסיון להקדים את הממשלות המערביות בטרם ישלימו את הכנותיהן והתארגנותן לקראת הפסקת יבוא הנפט מאיראן ביולי הקרוב, ובכך להקשות עליהן להפסיקו.

שלישית, איראן מאיימת, בעיקר במגמה להרתיע את ישראל ו/או ארצות-הברית מלתקוף את מתקני הגרעין שלה, כשאיומים אלה מגובים על ידי מתן פומבי מובלט לתרגילים צבאיים. שני איומים בולטים בהקשר זה: האיום לסגור את מצרי הורמוז אם יוטלו סנקציות הנפט על איראן; והאיום לתקוף ראשונה את מי שיבקש לתקוף את איראן, אם זו תחוש שאויביה מתכוונים לסכן את האינטרסים הלאומיים שלה. מותר להניח ששני האיומים אינם אמינים, וכי איראן אינה מתכוונת לממשם, אלא בנסיבות קיצוניות. הסבירות שאיראן תסגור את מצרי הורמוז בתגובה להטלת סנקציות הנפט נראית נמוכה, מסיבה כפולה: א. משום שאיראן תפגע בכך

בראש ובראשונה בעצמה, שכן סגירת המצרים לא תאפשר לה לייצא נפט לאותן מדינות המוכנות לייבאו; וב. משום שארצות-הברית ובריטניה כבר הבהירו שיפתחו את המצרים גם בכוח אם אלה ייסגרו. האיום לתקוף ראשונה את המדינות המאיימות לתקוף את איראן (שאינן מוזכרות בשמן) גם הוא אינו אמין. קשה להניח שאיראן תעשה זאת, שכן תקיפה – בעיקר באמצעות טילים – נגד יעדים של ישראל או ארצות-הברית תיתן בידיהן לגיטימציה מלאה לתקוף את אתרי הגרעין באיראן, תוך הישענות על תמיכה בינלאומית רחבה.

ורביעית, איראן חוזרת ומציעה לחזור לשולחן הדיונים בנושא הגרעין. בעבר שימש המשא והמתן בסוגיה זו כלי בידי איראן להרוויח זמן ולהתקדם בתוכנית הגרעין שלה. הפעם המצב שונה, משום שבידי הממשלות המערביות יש כלי לחץ חדש בדמות הסנקציות הצפויות בתחום הנפט בלוח זמנים מוגדר: יולי 2012. למשיכת הזמן עתה יש גם היבט שלילי מבחינתה של איראן, משום שללא צעד ממשי מצדה שיאפשר התנעה של השיחות, היא תמצא עצמה בעוד חודשים ספורים תחת גל סנקציות מכאיב מקודמיו. יתר על כן, ברקע עומד האיום בתקיפה ישראלית באיראן, והאיתנות הבאים מישראל כי הזמן אוזל. אמנם הממשלות המערביות מסתייגות ממהלך כזה, אך בו בזמן הן משתמשות באיום הישראלי כדי להגביר את הלחץ על איראן. הממשלות המערביות מוכנות אפוא לחידוש השיחות, אך בתנאי שאיראן תציג בהן גישה רצינית ולא תחזור על עמדותיה הקודמות.

בשלב זה איראן אינה מגלה נכונות לשנות את גישתה בסוגיית הגרעין. עמדתה היא שאין מצב שבו תוותר על קידום תוכנית הגרעין שלה, וכי הסנקציות לא יניעו אותה לסגת מעמדתה זו. ואולם ככל שיתקרב מועד מימוש סנקציות הנפט, ואם יתברר לאיראן שתמרוניה ולחציה הנגדיים אינם מצליחים להביא לביטול או לדחיית הסנקציות, אין להוציא מכלל אפשרות שהיא תיאלץ להגמיש את עמדותיה ולהעלות הצעה שתאפשר משא ומתן מחודש בסוגיית הגרעין.